

EINFÜHRUNG IN DIE VARIETÄTENLINGUISTIK

Felder, Ekkehard, 2016. *Einführung in die Varietätenlinguistik*. Darmstadt: WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft).

Iako se lingvistika varijeteta kao disciplina germanističke lingvistike tek od 60-ih godina prošlog stoljeća počinje značajnije baviti predmetom svog istraživanja (Sinner, 2014: 39–40), Aligijerijevi argumenti o postojanju razmatranja savremenog italijanskog jezika u traktatu *De vulgari eloquentia* iz ranog 14. stoljeća pokazuju da je interes za varijetete stoljećima stariji od moderne lingvistike (Sinner, 2014: 33–34). Uvid u trenutačno stanje te lingvističke grane nudi Felderov uvod u lingvistiku varijeteta. On ne sadrži predgovor budući da se radi o udžbeniku za studente, ali kroz šest poglavlja nudi razumljiv uvod u lingvistiku varijeteta, kao i njen pregled.

Knjiga *Einführung in die Varietätenlinguistik* objavljena je 2016. godine u Darmstadtu te sadrži 176 stranica okupljenih u nekoliko poglavlja. U prvom poglavlju (7–19. str.) Felder predstavlja predmet i područje istraživanja lingvistike varijeteta, odnosno podjezika unutar jednog jezika, kroz navođenje mogućnosti kako da se karakteristike jezičkih varijacija opišu i obuhvate. Pri tome autor definira pojmove *varijacija*, *varijanta*, *varijabla* i *varijetet*, zatim daje uvid u to što razlikuje sociolingvistiku od lingvistike varijeteta i navodi primjere relevantnih fenomena za svaku razinu jezika, počev od leksičke. Također treba naglasiti uvođenje prerađenog četverodimenzionalnog modela germanista Beckera i Hundta kao shemu za kategoriziranje jezičkih varijeteta uz korištenje lingvističkih kriterija. Kao kriterije za određivanje karakteristika Felder navodi četiri dimenzije: epohu, sredstvo komunikacije (usmeno, pismeno i multimedijalno), razumljivost – kako prostornu tako i socijalno-stratifikacijsku.

Ključne pojmove lingvistike varijeteta autor navodi u drugom dijelu knjige (20–57. str.). Njihova svrha je, u idealnom slučaju, da kroz normiran opis relevantnih fenomena olakšaju preciznije razumijevanje kompleksne jezičke

stvarnosti. Suočavanje individue sa jezičnom stvarnošću Felder objašnjava uvođenjem fiktivnog lika *Lilo Lingue* i određenih isječaka iz njenog života – od prvih neverbalnih oblika komunikacije, preko maternjeg jezika i prvih dijalektalnih i sociolektalnih iskustava za vrijeme vrtića i škole, do usavršavanja vještine korištenja različitih varijeteta kroz adolescenciju. Uz ilustraciju fiktivnih događaja iz Lilinog života također se obrazlažu različiti oblici *medijalnosti*, pri čemu je fokus na multimedijalnosti (26–28. str.), kojoj se u drugim monografijama iz ovog područja ne pridaje velik značaj. Posebnost ovog načina izražavanja jeste korištenje i *ikoničnih znakova* (npr. emotikona), uz ustaljene grafeme i interpunkciju, koji pored toga ne podliježu niti normama govornog niti pisanog jezika, već čine neki vid mješavine. Medijalnu problematiku Felder nastavlja obrazlagati ukazivanjem na *konceptualnu* medijalnost. Primjera radi, sudski zapis je očito u pisanom obliku, ali je izvorno koncipiran usmeno, odnosno, sve izjave unutar tog zapisa bile su sačinjene u svrhu usmene komunikacije. Autor zatim posvećuje pažnju komunikativnoj blizini i daljini, dimenziji koju Koch i Oesterreicher uvode kako bi, između ostalog, pokazali da je korištenje registara zavisno ne samo od bioloških i socioloških osobina govornika već i od komunikativne situacije (usp. Koch i Oesterreicher, 1985: 16, citirano prema Sinner, 2014: 213). Na osnovu te dimenzije dolazi do pozicioniranja varijeteta unutar *prostornog kontinuuma*, čime dolazi do zaključka da zvanični i formalni uvjeti po pravilu naznačavaju osobinu daljine, dok neformalni i nezvanični uvjeti po pravilu sadrže suprotne osobine (28–30. str.). Kroz etape fiktivnog lika dolazi do zaključka da se *varijacije* (a samim time i *varijeteti*) odigravaju na diskursnom nivou, tj. tek kroz upotrebu individua počinje učiti varijetet (34–35. str.). U nastavku (36–43 str.) se detaljno opisuje postupak kroz koji su prošle određene, relativno moderne, sintagme pri procesu njihove integracije u sistem njemačkog jezika, koje su bile interesantne za germanističku lingvistiku, jer se radilo isključivo o pojavama koje su jezički bile nepravilne, te ih Mattheier (1997: 2, citirano prema: Felder i Ekkehard, 2016: 38) već 1997. naziva *fenomenima standardizacije*. Bitno je svakako napomenuti da je riječ o deskriptivnim leksi-kografskim priručnicima, poput Dudenove gramatike (usp. Duden Band 4, citirano prema: Felder i Ekkehard, 2016: 66), u kojima se opisuju učestali jezički noviteti, bez obzira na stepen njihove standardnojezičke normiranosti. Samim tim, gramatička ispravnost igra sve manju ulogu na putu ka općenitoj prihvaćenosti i, naposljetku, standardizaciji. Nakon prikaza

standardiziranja varijanti određuje se terminološka granica pojmova *registra*, *stila* i *varijeteta* (44–51. str.). Dok se pod *registrom* smatra *interna višjezičnost*, odnosno individualni repertoar jezičkih sredstava koja su prilagođena situaciji, *stil* ne biva konkretno definiran – mimo toga što može biti smatran načinom realizacije registra – već historijski kontekstualiziran od greko-romanskih korijena, preko srednjovjekovnih *stilskih vrlina*, do trenutno važećih stilskih principa, te je u konačnici riječ o značaju stila unutar sociolingvistike i lingvistike varijeteta. Za razliku od stila, varijetet predstavlja empirijsku kategorizaciju konkretnih jezičkih izraza. Markiranost varijanti i dimenzija posljednja su grupa ključnih riječi (51–57. str.). Pod njima Felder navodi arealni, socijalni i funkcionalni faktor određivanja te objašnjava upotrebu prefiksa *dia-* i sufiksa *-lekt* u izvedenicama i složenicama lingvističke terminologije. Također navodi da je određivanje sva tri faktora neke varijante neophodno, pri čemu jedan faktor zauzima funkciju dominantnog u svrhu istraživanja, tj. analize.

U trećem poglavlju se centralni aspekti modela i pristupa lingvistike varijeteta sažimaju unutar prethodno predstavljenog četverodimenzionalnog modela, te njegova upotreba biva prikazana kroz primjere varijeteta korištenjem kako empirijskih podataka tako i dijaloga izmišljenih govornika, koje uvjerljivo argumentira i jasno kategorizira. Vrijedna izdvajanja jeste i činjenica da svi ovi primjeri nisu jednostavno prototipični primjeri, nego da se već i u ovom dijelu, između ostalog, pažnja pridaje problematici određivanja dominantnog faktora (76. str.).

U četvrtom poglavlju autor detaljno opisuje svaku od četiri dimenzije svog modela kako bi sistematski obrazložio i čitaocima pokazao heterogenost jezičkih pojava i veza među pojedinačnim dimenzijama. Socijalno-stratifikacijska dimenzija u tom kontekstu sadrži najviše novih informacija, tj. onih informacija koje do ovog poglavlja nisu bile spomenute (90–102. str.). U sklopu toga najbitnije je navesti podjelu semantikā, kao i njihov međusobni odnos: *semantika svakodnevice* prethodila je drugim te samim time djelovala kao uzročnik nastanka *stručne semantike*, pa se čitaocu nalaže zaključak da je posljednja semantika – *semantika posredovanja* – nastala kao proizvod djelovanja ovih dviju semantika (94–96. str.). Njihov funkcionalni značaj ogleda se u tzv. *komunikativnim područjima*, odnosno komunikaciji kao tipu društvene prakse i jezičkih sredstava koja su povezana s područjem te prakse. U tu svrhu uvodi novu kariku, odnosno novo

komunikativno područje, u podjelu iz 1975. (Riesel: 50, citirano: 96) – *područje specijaliziranog slobodnog vremena*, u šta, između ostalog, spadaju kulture igara, sportova i zabave (96–97. str.). Za *semantiku posredovanja* podsjeća da sadržajno teži ka ravnopravnosti sa *stručnom semantikom*, ali da je na prvom mjestu okarakterizirana redukcionizmom, te ukazuje na direktnu vezu između stepena obrazovanosti društva i njegove sposobnosti učešća u stručnim sferama, odnosno, drugim riječima – na (politički) značaj *semantike posredovanja* (100–101. str.), koji je trenutno samo lingvistički poznat (157. str.). Primarna svrha ovog poglavlja jeste objasniti interne faktore dimenzija, odnosno njihovo mjesto i njihovu moć unutar modela. Dok su obje dimenzije razumljivosti relevantne za kategoriziranje *varijanti*, te samim tim i *varijeteta*, dimenzije vremena/epohe i medija imaju samo kontekstualizirajuću funkciju. Felder, pored uputa za korištenje svog modela, navodi i praktične tabelarne primjere, odnosno prijedloge za unificiranu nomenklaturu analize varijeteta za njemačko govorno područje (111–112. str.).

U petom poglavlju Felder obrazložene jezične karakteristike dovodi u vezu sa vanjezičnim kategorijama. Svrha poglavlja je navesti i objasniti najbitnije kriterije shodno njihovom značaju. Vanjezične kategorije su: individue unutar društvenih grupacija, komunikativne situacije te (virtuelni) prostor, vrijeme i mjesto. Za posljednju kategoriju je bitno diferenciranje mjesta od prostora kao analitičkih instanci: dok *mjesto* ima isključivo geografsku funkciju, *prostor* sadrži imanentnu socijalnu komponentu, koja neminovno ovisi od komunikativne situacije (115–117. str.). U vezi sa kategorijom individua unutar društvenih grupacija Felder prikazuje pokušaje drugih autora pri tipologiziranju osobina *govora mladih* te apstrahiranih osobina koje su karakteristične za *govor muškaraca* odnosno žena. Za *govor mladih*, čije osobenosti prikazuje tabelarno, navodi da nije riječ o zasebnom, uniformnom varijetetu, već o skupini varijeteta koje su razgraničene vanjezičnim faktorima kao što su regija (prostor) i dob, a za spolno uvjetovane razlike u govoru primjećuje da empirijski podaci ne kongruiraju s apstrahiranim osobinama, tj. da *spolni varijeteti* ne postoje (118–123. str.). Poglavlje završava izdvajanjem važnosti situativnih faktora, te svrstava komunikaciju u djelomično ustaljene društvene praktike. Također, Felder predstavlja i objašnjava vlastiti instrumentarij za analizu vanjezičnih osobina.

Šesto poglavlje odgovara na pitanje: Kako se neka jezička pojava može analizirati kroz četiri dimenzije modela varijeteta da bi se interpretirala u pogledu na uzajamno dejstvo vanjezičkih osobina? Također se preciziraju termini kao *standardni jezik*, *regionalni jezik*, *jezik svakodnevice*, *opći jezik* itd., ali i kategorije kao *govor mladih*, *jezik medija* i *jezik štampe* uz korištenje četverodimenzionalnog modela. Pored toga Felder ukazuje na semantičku neodređenost Löfflerove (2016: 82, citirano prema: Felder i Ekkehard, 2016: 140) terminologije, odnosno termina *mediolekt* i *situolekt*, jer, kako je naveo u četvrtom poglavlju, ni medij ni situacija nisu mjerodavni za nastanak varijeteta (140–141. str.). Kako dalje navodi, koristi *varijeteta* (samim time i lingvistike varijeteta) je u njihovoj službi premošćavanja homogenih postulata o jeziku i njegove heterogene stvarnosti (152–153. str.). Felder završava knjigu prikazivanjem onoga što bi lingvistika varijeteta u idealnom slučaju trebala moći uraditi, te jasno navodi korake analize varijeteta uz dosad najbitnije ilustracije (158–161. str.).

Naposljetku se nameće zaključak da je ovdje riječ o kompetentno napisanoj knjizi, jer, s jedne strane, Felder ne zahtijeva gotovo nikakva lingvistička predznanja kako bi se knjiga u potpunosti shvatila, dok, s druge strane, centralni problemi i pojmovi bivaju jasno definirani i grafički markirani. Knjiga služi osposobljavanju čitatelja da uz poznavanje osnova budu u stanju razumjeti raznovrsnost varijeteta kao i metodologiju koja prethodi samoj analizi. Pitanja na kraju svakog poglavlja dodatno usmjeruju čitatelje na najbitnije aspekte svakog poglavlja. Identificiranje sa fiktivnim likom također je instrument kojim se čitateljima olakšava usvajanje do tada nepoznatih aspekata lingvistike. Da je ova knjiga namijenjena studentima, pokazuje, pored dosad navedenih olakšica, i činjenica da je trećina posljednjeg poglavlja posvećena rezimiranju prethodno etabliranih modela i terminologije (131–140. str.), mada, zahvaljujući vanjezičkim sredstvima, Felderov uvod u lingvistiku varijeteta s podjednakom lakoćom mogu čitati i manje upućeni čitaoci. Uprkos sličnoj terminologiji, Sinnerov uvod sadrži nekoliko ključnih razlika koje ga čine manje prikladnim za ciljnu demografiju. Prva od tih razlika jeste inkorporacija tema koje nisu izravno povezane sa samom strukturom i analizom varijeteta. Pored toga, broj predstavljenih modela varijeteta, uprkos tome što prezentira historijat, nepregledan je ako se uzme u obzir to da je riječ o uvodu. Ono što vjerovatno predstavlja najveću razliku jeste svakako nekorištenje sredstava

za izdvajanje, tj. obilježavanje ključnih riječi i odlomaka. Sličan manjak metodoloških i grafičkih pomagala se može naći i kod Löfflera, pri čemu treba naravno uzeti u obzir vrijeme objavljivanja same monografije, ali značaj Löfflerovog djela leži prije svega u definiranju pojmova i područja istraživanja lingvistike varijeteta, uprkos tome što su neki pojmovi, kao npr. *habiutelni sociolekt* (Löffler, 1994: 134–135), kasnije odbačeni.

LITERATURA

1. Löffler, H., 1994. *Germanistische Soziolinguistik*. 2. prerađeno izdanje [originalni tisak 1985]. Regensburg, Münster: Erich Schmidt Verlag.
2. Sinner, C., 2014. *Varietätenlinguistik*. Tübingen: Narr Fankce Attempto Verlag.